

UKRAINSKA KNYHA

1162 Dundas St. W.

2223 Dundas St. W.

Avatud kl. 9—6-ni. Suletud esmaspäeviti.

AINUKE ETTEVÕTE KANADAS, KES
SAADAB PAKKE OTSE NÕUKOGUDE
LIIDU MAADESSE. LÜHIM TEELVIIBI-
MISE AEG. TÄIELIK KINDLUSTUS KA-
DUMA MINEMISE JA MUUDE KAH-
JUDE VASTU.

Toll ja muud kulud tasutakse
siin, mispärast pakisaajal ei
tule enam midagi tasuda.
Ametlik allkiri paki vastuvõt-
jalt saadetakse tagasi paki
saatjale. Pakkide arv ei ole
piiratud. Iga paki raskuse
ülemmäär on 20 naela.

PAKID VÕIVAD SISALDADA IGASUGUSEID TEKSTIILSAA-
DUSI, JALATSEID, TOIDUAINEID, KANTUD JA UUSI VAL-
MISRIIDEID, ARSTIMEID JA MITMESUGUSEID MUID ARTIK-
LEID.

Nõudke eestikeelset kirjalikku ringkirja lähemaks
informatsiooniks!

Kirjad ja pakid Nõukogude Eestisse. Esmakontaktidest püsisuhtluse kujunemiseni

Ann Aaresild

Teise maailmasõja sündmuste tõttu põgenesid tuhanded inimesed Eestist läände. Peamisteks sihtriikideks olid Rootsi ja Saksamaa, aga ka Soome. Nendest riikidest liiguti või põgeneti edasi, peamiselt Inglismaale, Ameerika Ühendriikidesse ja Kanadasse. Põhjuseid oli palju, kuid üsna valdav oli hirm Nõukogude Liidu ees (vt põhjalikumalt nt Raag 1999; Kool 1999; Kumer-Haukanõmm 2006). Välismaale põgenenud Eesti pagulastel oli mitu aastakümnet suhtlemine kodumaaga komp- litseeritud. Põgusad kontaktid algasid kohati vahetult pärast sõda, kuid reaalne ak- tiivne suhtlemine läks käima alles 1950. aastate teisel poolel. Paljudel oli siia maha jäänud lähedasi pereliikmeid, sugulasi ja sõpru.

Käesolev artikkel põhineb 2015. aastal kaitsstud magistritööl „Suhtlemine läbi raudse eesriide. 1944. aasta pagulaste kontaktid kodumaaga Ameerika ja Kanada eestlaste näitel“ (Aaresild 2015; juhendaja Ene Kõresaar), mis keskendus kirjade ja pakide saatmisele ja väliseestlaste reisidele Nõukogude Eestisse. Artikli ees- märgiks on uurida kitsamalt eluloolise prisma kaudu suhtlust väliseestlaste ja ko- dumaale jäänud lähedaste vahel kirjavahetuse ja pakisaatmise teel. Pakke saadeti mõlemalt poolt, kuid saatmise eesmärgid ja pakisaamise vajadus olid erinevad. Paljudel juhtudel oli kirjavahetus ainus võimalus hoida kontakti lähedastega, kuna reisimine oli mõlemat pidi keeruline. Empiirilistest allikatest lähtuvalt on siin kajas- tatud peamiselt väliseestlaste vaatenurk.

Meetod ja allikad

Analüüs lähtub ajaloolise antropoloogia (ingl *historical anthropology*) meetodist, mis tegeleb ajalooliste sündmuste ja/või nähtuste uurimisega, kombineerides nii ajaloo kui ka antropoloogia allikaid ja meetodeid (Sturtevant 1966: 1–6; Axtell 1979: 1–4; Axel 2002: vii–viii; Fenske 2007: 76).

Minu allikateks on eluloolised mälestused, mida kõrvutan dokumentaalsete allikatega. Eri tüüpi allikate kasutamine/kõrvutamine on kasulik, kuna need täiendavad üksteist ja nii saab uuritavast täiuslikuma pildi või arusaama (Sturtevant 1966: 3). Ajaloolased toovad biograafiliste materjalide põhjal oma uurimustesse sisse personaalse kogemuse konkreetsest sündmusest, etnoloogid/antropoloogid aga leiavad arhiiviallikate abil uuritavatele teemadele dokumentaalseid pidepunkte. Seega on eredad isiklikud kogemused asetatud ajajärgu üldisemasse raamistikku, võimaldades seda paremini mõista. Külma sõja ajajärgul oli kodu- ja väliseestlaste vaheline suhtlus tugevasti politiseeritud ja ajalooliste sündmuste keerises, mistõttu ilma dokumentaalsete allikate lisamiseta (ja dokumendid ilma personaalset vaatepunkti avava allikata) jätaaks selle teema uurimine suhtlusest pooliku pildi.

Uurimuse aluseks on 2012. aastal Vancouveris Kanadas välitöödelt kogutud biograafilis-temaatilised jutustused ja Eesti Rahva Muuseumi arhiivis leiduvad vastused põgenikke puudutavatele küsitluskavadele. ERMi arhiiviallikatest kasutan USA ja Kanada eestlaste lugusid. Kuna vaatluse all on sealsed eestlased, siis on lähitud nende toonasest infoväljast ja vastavalt sellele on valitud toetavate allikatena ajastuomased dokumentaalsed allikad, milleks on Nõukogude Liidu tollieeskirjad ja väliseesti ajalehed.

Minu kontakt Vancouveri eestlastega sai alguse 2011. aasta suvel, mil töötasin seelses Eesti arhiivis – vaatasin üle ja korrastasin arhiivis leiduvaid materjale. Pabereid sorteerides jäid silma mitmed kirjad ja väliseesti ajalehed, milles otsiti eri kanaleid pidi oma lähedasi. Suve jooksul puutusin kokku kohalike eestlastega, kes olid Kanadasse sattunud Teise maailmasõja sündmuste tõttu ning kes rääkisid ikka ja jälle oma põgenemisest ja kohanemisest uuel asukohamaal. Vestlustes kerkisid esile lood kontaktidest või sidemete puudumisest Eestisse jäänud pereliikmete, sugulaste ja sõpradega, aga ka muljed ja juhtumised reisidelt Nõukogude Eestisse. Need vestlused on suuresti põhjuseks, miks otsustasin lähemalt uurida just Ameerika Ühendriikides ja Kanadas elavaid eestlasi.

2012. aasta suvel, kui naasin arhiivitööle, otsustasin küsitleda oma magistritöö tarbeks sealseid eestlasi. Välitööde käigus intervjuueerisin 10¹ Vancouveri piirkonnas elavat eestlast. Tegemist oli poolstruktureeritud biograafilis-temaatiliste intervjuudega. Oluline on märkida, et kolm informanti oli põgenenud täiskasvanuna ja seitse lapse või teismelisena, mistõttu põgenemise organiseerijaks ja selle eest vastutajaks olid nende vanemad.

Intervjuu alguses kirjeldasin lühidalt selle võimalikku ülesehitust. Esmalt palusin neil rääkida elust Eestis, seejärel põgenemisest ja kohanemisest ning alles siis kontaktide loomisest kodumaal olevate lähedastega. Põgenemisest ja kohanemisest palusin rääkida eelkõige seepärast, et saada taustateadmisi neist endist, nende perekonnast ja varasemast elust. Nendes lugudes tuli enamasti teemaks, kas, kes ja kuidas Eestisse maha jäid. See andis võimaluse suunata informanti oma kogemusi sügavamalt kirjeldama. Intervjuude tarvis ei olnud kontakti loomine väga keeruline, kuna töötasin kogukonna arhiivis, suhtlesin igapäevaselt ka selle liikmetega ja osalesin nende korraldatud üritustel. Võib öelda, et teatud mõttes võeti mind

[1] Kümnest informandist üks ei lubanud intervjuud diktofoniga salvestada.

omaks. Ei olnud harv olukord, kus kõigepealt tegin intervjuu ühe inimesega ja siis aidati mul soovitud teema pöörduda järgmistele poolele.

Informante otsides ja intervjuusid tehes kerkis esile asjaolu, et olin selle teema uurimisega hiljaks jäänud – kui esialgu olin pigem huvitatud sellistest väliseestlastest, kes olid põgenemise ajal täiskasvanud, siis üha rohkem sai selgeks, et selliseid inimesi ei ole enam väga palju. Neid, kes täiskasvanuna olid põgenenud, soovisin intervjuuerida eelkõige seetõttu, et nemad olid algsete kontaktide loojaks kodumaale jäänud lähedastega. Nende puhul, kes lapsena põgenesid, olid kontakti loojaks aga nende vanemad, keda välitööde hetkeks enam elus ei olnud. Lapsena põgenenute mälestused annavad edasi peamiselt vahendatud kogemust, mida nad said vanematelt, kuna lapsed ise ei saatnud/saanud kirju ja pakke, kuid perekonnamälus on need teemad olulisel kohal.

Valimi suurendamiseks otsustasin läbi vaadata ka ERMi arhiivis leiduvad allikad, mida leidub nii kirjasaatjate vastuste hulgas kui muuseumi töötajate tehtud intervjuudes, mille litereeringud asuvad etnograafilises arhiivis. Need allikad on ERMi kogutud perioodil 1998–2006. Kui minu intervjuud olid üles ehitatud lähtuvalt uurimisteemast, siis ERMi arhiivi allikad kajastasid väliseestlaste teemat üldisemalt, keskendudes Eestist põgenemisele ja uuel asukohamaal kohanemisele. Kohanemise osas räägitakse põgusalt ka kontaktide hoidmisest kodumaal olevate sugulastega. Intervjuudest ja vastustest uurisin, kuidas ja kellega Eestist lahkuti ning kes kodumaale jäid. Toon siin artiklis ERMi arhiiviallikatest tsitaadilisi näiteid vaid korrespondentide vastustest, kuna need olid detailsemad ja iseloomulikumad kui EA allikates.

Võtan vaatluse alla kaks teemaderingi. Kirjasaatmise teema puhul uurin, millal kirjavahetus algas ja mis seda ajendas. Analüüsin, mida mäletavad informandid sellest, mida kirjutati ning mida tuli kirjade sisu osas silmas pidada. Pakkide osas uurin, miks hakati pakke saatma; mida saadeti ja miks just selliseid asju. Artikli empiiriline pool tugineb mälestusjutustustele, kuna välis- ja kodueestlaste omavaheline suhtlemine oli minu välitööde hetkel uurimisteemana algusjärgus ning allikmaterjali omaaegsete kirjade näol nappis. Eesti Rahva Muuseum algatas alles 2013. aastal kogumiskampaania „Kirjad kaugelt“, mille tulemusel laekus muuseumisse mitmeid kirjade komplekte, kuid enamasti on need ühepoolsed ja sageli pole need täies mahus säilinud.

Esimesed kontaktid – kirjavahetuse algus

Kontaktide loomise võib jaotada kahte lainesse. Esimesed katsed kodustega ühendust saada tehti vahetult pärast Teist maailmasõda, kui põgenejad polnud veel lõplikule asukohamaale jõudnud. Teine laine toimus pärast Nõukogude Liidu riigijuhi Jossif Stalini surma.

Peamiselt sooviti teavet perekonna ja lähedaste kohta, kes olid Eestisse maha jäänud. Samuti sooviti teavitada teisi enda saatusest. Sageli oli põgenemisotsus langetatud sedavõrd viimasel hetkel, et polnudki võimalik sellest inimesi informeerida. Teadmatust suurendas ka see, et põgenemine oli toimunud sõjaolukorras, mil

pommitamised ja tsiviilelanikkonna hukkamised olid suhteliselt igapäevased nähtused. Sellises situatsioonis olid teated surma saamisest või ellu jäämisest erilise tähelepanu all.

Vahetult pärast sõda loodi kontakte kartlikult. Sõjast polnud palju aega möödas, valitses hirmuõhkkond. Pagulaste enda edasine saatus ei olnud selge, palju sõltus juhistest ning võõraste inimeste tehtud otsustest. Kardeti oma lähedaste elu pärast, kuna ei teatud, kuidas kontakt välismaale põgenenud sugulastega mõjutab inimeste olukorda Nõukogude Eestis.

Kirju saates oldi ettevaatlikud kuni Eesti taasiseseisvumiseni, kuid eriti valvsad oldi esimeste kirjade kirjutamisel. Tihti ei kasutatud õigeid nimesid või jäeti need üldse mainimata. Samas mõned inimesed söandasid rohkem suhtlust otsida, arvas, et kuna nad polnud enne põgenemist poliitilises elus aktiivsed, puudus ka alus süüdistada neid „nõukogudevastases“ tegevuses.

Mõnikord kirjutati justkui läbi lillede ja kasutati viiteid, millest võõrad erinevalt adressaatidest poleks osanud midagi välja lugeda.

Kuna meie ei olnud poliitikast osa võtnud, julgesime luua sidemeid kodumaaga suhteliselt „varakult“. Juba 1947, Saksamaal, saatis minu tädi vanaemale Tallinna juubeli (seitsmekümne aasta) sünnipäeva kaardi. Sellele tuli ka vastus vanaemalt; oma kirjas ta luges ülesse kõik sünnipäeva kingid, mis ta oli saanud ja kelle käest. Nii meie rõõmuks saime aru, et sugulased, kes olid kodumaale jäänud, olid ikka ilusti elus. Isegi olid Tallinna tagasi jõudnud mõned need, kellest sõja ajal ei olnud midagi kuulnud. (N, snd 1935, KV 1232:219)

Üheks läbivaks teemaks, mis kerkis esile intervjuusid ja kirjasaatjate vastuseid analüüsides, oli varju- ja valenimede kasutamine. Seda eriti alguses, kui pelgust oli rohkem, sest näiteks inimeste küüditamine Venemaa avarustesse külvas hirmu ka välismaa kogukondades. Allpool on hästi välja toodud, kuidas informant kasutas varjunime, mis oli sarnane tema enda nimega. Samuti andis isa oma vastukirjaga aimu, et Nõukogude Eestisse ei ole mõtet tagasi tulla, vaid targem on edasi suunduda Ameerikasse, kus elas juba tema vend.

Kohe pärast sõja lõppu saatsin Hamburgist Saksamaalt kirja minu oma nimele (Oskar Lukk) meie kodusele aadressile Pärnu. Saatjaks kirjutasin Osvald Taba. Teatasin, et olen terve ja lootsin, et ka Oskar ja tema kodused on samuti terved. Sain mõne kuu pärast isalt Pärnust vastuse sisuga, et ärgu mina tõtaku nende külastamisega, parem külastagu [venda] [---], kes elas USAs. (M, snd 1925, KV 1011:29–30)

Sõja lõpp ei tähendanud põgenikele kannatuste lõppu. Kuigi mitmed neist olid saanud kodumaale jäänud pereliikmetega esimese kontakti, tekitas 1949. aasta märtsiküüditamine veel tükiks ajaks kartuse kodumaaga kontakti võtta. Teave küüditamisest jõudis eestlasteni Saksa sõjavangide kaudu, kes olid tagasi Saksamaale saabunud (vt nt Eesti Post, 29.04.1949, lk 3). Samuti puudus kindlus selles, mis maailmas edasi juhtuma hakkab. Inimesed ei teadnud kindlalt, kuidas ühenduse pidamine koduste olukorda mõjutada võib. Kardeti, et kontakt väljaspool Nõukogude Liitu elavate inimestega võib kodumaale jäänud ebasoodsasse valgusse seada.

Enamik informante seostab kirjade saatmise algust 1950. aastatel Jossif Stalini surmaga. See tõi endaga kaasa võimuvahetuse, mis muutis nii Nõukogude Liidu

sise- kui ka välispoliitikat. Sisepoliitiline muutus viis uue kursini, millega vaadati üle ka stalinistlikud repressioonid (Tannberg 2004: 37). 1953. aastal võeti Nõukogude Liidus vastu amnestiasaadus, mille eesmärgiks oli „luua uuele Nõukogude valitsusele eesotsas Malenkoviga poliitilist autoriteeti USA-s ja Inglismaal“ (Tannberg 2004: 40). Selle seadusega vabastati kõik väljasaadetud ning osaliselt ka sundasumisele saadetud, kuid selle alla ei läinud eriasumisele saadetute kategooria, kus oli kõige enam eestlastest, lätlastest ja leedulastest küüditatud (samas: 46). Küüditatute vabastamine ja kodumaale tagasipöördumine võttis siiski veel mõned aastad aega. Alates 1956. aastast hakati eriasumisele saadetud eestlasi tagasi kodumaale lubama (Rahi-Tamm 2007: 48, 49).

Stalini surmale järgnenud ümberkorraldusi ja 1953. aasta amnestiasaadust võib siiski pidada teatud mõttes kontaktide otsimise ajendiks. Nõukogude Liidus olid toimunud poliitilised muutused ja see teave jõudis ka väliseestlasteni. Sellest hoolimata oldi alguses ikkagi kontakti loomisega ettevaatlikud.

Siin see kirjavahetus oli parem siis 1951–52. Eriti siis, kui Stalin suri, oli kergem see vahetada. Siis mõned kirjad tulid ikka vahet ja me kirjutasime tagasi. Aga mitte kunagi vist enne, kui me olime sealt midagi saanud. Alati oli see tunne, et kui meie enne kirjutame, siis see võibolla on nendele halb, et siis hakatakse neid uurima ja karistama. Sugulasi ja tuttavaid. (N, snd 1935)

Kontakte otsiti mitmeid kanaleid pidi ja mõlemalt poolt. Kuigi peamiselt saadeti kirju postiteenuste kaudu, oli ka juhuseid, kus kontakti otsiti väliseesti ajalehtede (nt Vaba Eestlane, 16.01.1960, lk 6) või pagulasorganisatsioonide kaudu. Vancouveri Eesti arhiivis hoitakse mitmeid kirju, mis olid Nõukogude Eestist saadetud Vancouveri Eesti Seltsile eesmärgiga leida lähedasi. Nende kirjade saatjad ei teadnud tihti, kas sõja ajal põgenenud sugulased olid üldse Kanadas või mitte, kuid kirju saadeti igaks juhuks.

Kirjavahetus kodumaaga algas 1955. a vanematega, esialgu kaudsel teel, algatus tuli sealtpoolt. Ema otsis mind kuulutusega Kanada eestikeelses lehes. Kaua aastaid toimus kirjavahetus teiste isikute kaudu ja valenimede all. (N, snd 1921, KV 1233:30)

Vahel tekkis ka võrgustik Eesti organisatsioonide ja pagulaste vahel, nii et kirju saadeti edasi teistele väliseestlastele.

Aga siis kuskil Eesti sugulaste kaudu Torontos seal sai ta juba teada, kes seal olid, et kas ei teaks, kas mina ikka ka kuskil. Ja Torontost minule siis kirjutas, et ema otsib sind taga. No siis. Aga see oli ikka mitu, vähemalt 5 aastat või midagi [pärast sõda], enne kui julges üldse kirjutada. (N, snd 1919)

Mõistukõne ja tsensuur kirjavahetuses

Omaette küsimuseks on muidugi kirjade sisu: millest kirjutada otse ja millest mõistu ning millised teemad jätta üldse puudutamata. Kirjades keskenduti sellele, kuidas läheb ja millega tegeletakse: räägiti tööst ja raskustest, kuid detailselt milles-

segi ei laskutud. Informandid tõid välja, et peamiseks teemaks oli siiski perekonnaga seonduv. Eriti välditi kirjutamist sellest, mis toimub ühiskonnas nii läänes kui ka Nõukogude Liidus.

Teatud asjade kirjeldamisel kasutati ka hiljem nn mõistukõnet. See tähendab, et kirjutati justkui millestki muust, kuid kirja adressaat ja lugeja pidi aru saama, mida tegelikult öelda taheti. Terves Nõukogude Liidus ja ka Eestis kehtis tsensuur. Ridade vahelt lugemise oskus osutab ka sellele, et lugeja pidi teadma üldisest ühiskonna taustast ja korrast. Eve Annuk on viidanud eesti ajaloolasele Piret Lotmanile (vt Lotman 1991) ja kirjutanud, et tsensuuril oli nõukogude ühiskonnas oma eripära: „kõige ohtlikum polnud teave teise ühiskondliku korraga riikide kohta, vaid nõukogude süsteemi enda kohta. Rohkem kui mineviku interpreteerimist kartis süsteem oleviku adekvaatset tõlgendamist“ (Annuk 2003: 20–21).

Aga meil oli niisugune salajane kood. Ema kirjutas ikka seal. Keegi seal minu mehe kodu kõrvalt, need viidi ära Siberisse. Aga need tulid tagasi jälle. Mina ei tea, kuidas nende terve pere viidi ära. Ja siis ta hakkas kirjutama, see naine on nii paha. See on ikka selle... naabrinaine, kui see naabrinaine oleks ju natukene parem olnud. Ma algust lugesin, aga ma teadsin, et sel naisel pole viga midagi ja ma taipasin, et ta rääkis seda vene korda. Aga paljud ei saanud siin aru, kui nad kirjutasid niimoodi. See loetakse ju läbi ja saadakse aru siin.

Üks kirjutas jälle, et kuidas tema mees, et vanaisa on juba 8 korda röntgeni all käinud. Ja ta on nii haige. Ja lapsed siin mõtlesid kõik, et no misasja sel isal viga on [---] ja suure kauplemisega nad toodigi siia [Kanadasse] ja siis tuli välja, isa käis ülekuulamisel. Öhtu viidi kodust ära ja. Aga ema ei saanud muud moodi kirjutada. „Ta on nii haige, ta käib röntgeni all.“ [---] Et pidid ikka teadma, mis sa kirjutasid. (N, snd 1919)

Nendest tsitaatidest tuleb hästi välja see, kuidas mõistukõne toimus. Ülal tsitaadis räägib informant, kuidas ühiskonnas valitsevast ja inimesi otseselt ähvardavatest oludest räägitakse mõistu, olusid konkreetse inimese isiklikele probleemidele üle kandes. Lugeja sai sellest muidugi aru ainult juhul, kui ta kõnealust inimest tundis ja mõistis, et tolle käitumine ei saanud olla selline, nagu kirjades kirjeldatud. Vahest oli mõistukõne nii „edukas“, et kirja saajad ei saanud esialgu aru, mida täpsemalt taheti öelda, taibates seda alles hiljem.

Näiteks Siberisse viimise teemast kirjutati ka nii, nagu need konkreetsed inimesed olekski selle ära teeninud. Ühest küljest anti nõnda infot edasi, teisest küljest võis selline küüditamise ohvriks langenud inimeste vigade otsimine ja küüditamisele justkui õigustuse otsimine ning positiivne kirjutamisviis olla selleks, et näidata võimalikele kontrollijatele ennast ja kirju paremas valguses. Kirjade saatjad eeldasid, et nende kirjad loetakse eelnevalt läbi ja tsensuuriga pidi alati arvestama. Seetõttu leiab kirjadest ka otseselt nõukogude elukorraldust kiitvaid löike.

Kiitis kangesti, et hea kord ja pole meil häda midagi. Meil makstakse raha ja meil on süüa ja meil on kõik. (N, snd 1919)

[---] vahest naljatati, et meie norm on täidetud ja traktorist see ja see ja vägevad naised ja noh niisugune nõukogude propaganda stiilis natuke võibolla. (N, snd 1935)

Kuigi tsensuur kehtis ennekõike siiski ühiskonna avalikus sfääris ja inimeste eraelu oli raskem kontrollida (Annuk 2003: 21), üritasid võimud kontrollida ka privaat-

sfääris toimuvat kirjade vahetamist. Annuk on kirjutanud, et materiaalse faktina oli kiri ikkagi asitõend, mida võis vajadusel kirjutaja vastu (2003: 22), aga väliseestlaste puhul ka kodueestlaste vastu ära kasutada. Erakirjavahetuse puhul mängis rolli enesetsensuur ja alati oli oht, et kiri võib sattuda võõrastesse kättesse (Annuk 2003: 23).

Posti pealt kontrolliti väga, kust see kiri tuli. Kas see siis anti edasi ja mis selle sees oli. Ma mõtlen need olid tihtipeale lahti võetud, kas nad siis anti edasi või ei ja kui seal kirja sees juhtus veel midagi muud olema, siis seda tavaliselt ei olnud enam [---] (N, snd 1935)

Kuid oli ka neid inimesi, kes ei kartnud nii väga. Näiteks üks informant (vt järgmist näidet) rääkis, kuidas tema sai kirju Nõukogude Eestist, milles ei kirjutatud väga ettevaatlikult. Kirjutati nii, nagu mõeldi. Samas tuleb lõigust välja ka see, et julge kirjutaja oli vanem inimene, kes oli varem juba Siberisse küüditatud ja sealt eluga pääsenud. Ühest küljest võisid enesetsensuuri vähendada ka juba kogetud nõukogude võimu repressioonid, mis tekitasid tunde, et kuna kõige hullem on juba üle elatud, võib end vabamalt väljendada võrreldes nendega, kes kartsid oma vabadust ja vara kaotada või muretsesid lähedaste pärast.

[Pojal] [---] oli ristiisa, kellega me olime teataval määral kirjavahetuses. Ta oli ainus, sest me teadsime, et teised väga kartsid. [---] Ta oli vanem mees ka. Ta kirjutas, mis ta arvas. Ta käis oma Siberi teed ära. Tal oli väga hea vene keel ja tema ütles nii, et „mitte ennem, kui eesti on vaba“ sel aegadel, kui keegi ei mõelnudki selle peale. (N, snd 1918)

Väga tõenäoliselt ei toimunud see nii avatult iga kord, kuid nende n-ö teisitimõtlejate kaudu peegeldus raudse eesriide tagune rahuolematus kehtiva riigikorraga. Põgenike seas oli inimesi, kelle tegevust võis otseselt käsitleda Nõukogude Liidu vastasena nii Eesti Vabariigi ajal kui ka Nõukogude ja Saksa okupatsiooni ajal. Paljud nendest inimestest olid pääsenud 1941. aasta küüditamisest ja neil õnnestus 1944. aastal põgeneda. Nemad olid kodustega kontakti võttes väga ettevaatlikud või vältsisid seda üldse.

Ma ei julgenud kirjutada, kuna olin väga „mustas“ nimekirjas, kartsin, et võin tekitada pahandust inimestele, kellele kirjutati. Olin Kaitseliidus, selleks tehti arreteerimis ja küüditamis katse 1941, siis metsavend „bandiit“, ning hiljem OK [Omakaitse] kompaniile. Sain mõningad uudiseid oma sugulaste kohta, sest vend, kes tuli Ameerika 1924, kirjutas isale ja õele, andes ridade vahelt mõista minust ja vanema venna saatusest, kes kaotas kogu perekonna. (M, snd 1915, KV 1233:153–154)

Tsitaadis kirjeldab informant oma keerulist positsiooni: ta oli endisel kodumaal organisatsioonilise kuuluvuse tõttu riigivaenlaseks muutunud ja põhjendas seetõttu oma piiratud suhtlemist hirmuga enda ja lähedaste käekäigu pärast. Ühest küljest kardeti kodustele võimalikke pahandusi, teisest küljest muretseti ka enda elu ja saatuse pärast uuel asukohamaal, sest vähemalt esialgu puudus ettekujutus sellest, kas Nõukogude Liit laseb põgenikel uuel asukohamaal rahus oma elu jätkata. Oli ju teada, et nii mitmedki põgenikud Soomest või Rootsist anti Nõukogude Liidu nõudmisel välja.

Kui muidu elasid väliseestlased vabas maailmas, millega kaasnesid mitmed inimõigused, siis läbi raudse eesriide suheldes pidid nad paratamatult kokku puu-

tuma totalitaarse riigi pahupoolega, näiteks seal valitseva jälgimisega ja teatud mõttes tsenseeritud suhtluskultuuri omaksvõtmisega.

Mida ja kuidas kodumaale saadeti

Kui esimesed kontaktid kodumaale jäänud ja välismaale põgenenud eestlaste vahel loodi kirjavahetuse teel, siis peagi hakkasid liikuma ka pakid. Intervjuusid tehes täheldasin, et informandid läksid väga kiiresti üle pakkide saatmise teemale. Ühest küljest seetõttu, et kirjades anti teada, millest kodumaal puudus oli, teisest küljest aga mäletasid minu küsitletud inimesed pakkide saatmist eredamalt. Mitmed informandid jutustasid, kuidas lastele ei räägitud paljusid asju, mida kirjades kirjutati, kuid pakke käidi vanematega koos toomas. Pakid ning kirjad hakkasid sellest hetkest käima käsikäes.

Koduriigi majanduslik olukord mõjutas väga palju diasporaa tegevust kodumaale nn abipakkide saatmisel. Nõukogude okupatsiooniga kaasnes majandusolukorra halvenemine Eestis ja see ajendas paremale järjele jõudnud väliseestlasi kodueestlastele aktiivselt abi osutama.

Esimesed pakid saatsid informandid peamiselt mõne vahendusfirma või organisatsiooni kaudu, mis toimetas neid Nõukogude Eestisse ja mujale Nõukogude Liitu. Vancouveri eestlased nimetasid pakivahetusäridena Ukraina või Poola kauplust/organisatsiooni, kasutades jutus sageli koondnimetust „vene äri“.

Ma usun, et esimesed pakid, mis ma saatsin, olid vast 56. aastal. Seal oli kõigist asjadest puudus ja siit me saatsime paki läbi ühe organisatsiooni, mille nimi oli Ukrainka Knyha, see oli üks Ukraina kompanii ja seal oli igat asja. (M, snd 1927)

Mitmed informandid tõid oma mälestustes välja, et nad alustasid pakkide saatmist Eestisse 1950. aastate teises pooles. Kui sirvida väliseesti ajalehti, siis hakkasid neis 1956. aastast ilmuma vahendusfirmade kuulutused, kus pakutakse Eestisse pakki- de saatmise teenust. Kanada eestlaste ajalehe Vaba Eestlane 9. novembri 1957. aasta numbris on näiteks kahe firma kuulutused, kes vahendavad pakkide saatmist Nõukogude Liitu. Firma Orbis kuulutuses on kirjas ka toiduainete ja ravimite nimekiri koos hindadega. Samuti on seal minu informantide mainitud firma Ukrainka Knyha, kes lubab kõige odavamalt pakke saata (Vaba Eestlane, 9.11.57, lk 7).

Rõiva- ja igapäevakaupade kuulutusi on hulganisti ka 1960. aastate alguse ajalehtedes, kuid edasi jäävad silma peamiselt kuulutused raha saatmise teenuse kohta. Näiteks ajalehes Vaba Eesti Sõna on ettevõtte Gramercy kuulutus, kes korraldab Moskvast asuva väliskaubanduspanga kaudu raha saatmist Eestisse (Vaba Eesti Sõna, 24.11.1966, lk 10). Leidub ka kuulutusi, kus pakutakse kaupade saatmist Nõukogude Liitu n-ö Nõukogude Liidu väliskaubandusturu² kaudu. Näiteks Ameerika Ühendriikides tegutsev ettevõtte Package Express & Travel Agency, Inc., kes mainib kuulutuses, et tal on ettevõtte Vneshposõltorgi litsents, pakub omastele lisamaksuta saatmiseks nõukogude toiduaineid, mh kalamarja, krabikonserve, sprotte, komme jne (Vaba Eesti Sõna, 18.06.1964, lk 10).

[2] Vene k – внешнепосылторг, väliskaubandusturg

1973. aasta 12. oktoobri numbris pakub Ameerika Ühendriikides New Yorgis paikneb firma Intertrade Express Corp. spetsiaalpakke saatmist, kus on juba kirjas, kui palju pakk maksab ja mida see sisaldab. Nt spetsiaalpakk nr 1 maksis 91 dollarit ja sisaldas 10 naela (4,5 kg) searasva, 10 naela nisujahu, 10 naela riisi ja 10 naela suhkrut. Kombineeritud spetsiaalpakk maksis 186 dollarit ja sisaldas 3 jardi (2,74 m) villast meeste talvemantliriiet, 3 jardi villast daamide mantliriiet, 3,5 jardi (3,2 m) villast meeste ülikonnariiet, 3 jardi villast daamide talvekleidiriiet, 2 topeltlaia voodilina, 2 padjapüüri, 6 froteekäterätikut. Ühe pakina oli välja toodud kunstnahast kasukas, mille maksumus oli 115 dollarit (Vaba Eestlane, 12.10.1973, lk 5). See tähendab, et paki sisu ja saatmiskulud olid täielikult ettemakstud.

Nädal aega hilisemas ajalehenumbris pakub sama firma võimalust saata kodumaale spetsiaalseid rubla-kinkekaarte ja Nõukogude Liidus toodetud autosid (Vaba Eestlane, 19.10.1973, lk 5). Nii said väliseestlased saata n-ö kinkekaardi või maksta ise auto eest Kanadas/Ameerikas ning Nõukogude Eestis olevad sugulased võisid autole Moskvasse järele minna. See näide demonstreerib ilmekalt nõukogude ühiskonna äraspidisust, kus mõnel juhul ei garanteerinud raha olemasolu veel auto soetamise võimalust, vaid rolli võis mängida pigem välisvaluuta, millest riik huvitatud oli.

Ema oli see, kes oli see sugulane, organiseeris [---] oma vennale autod. Ta tellis ühe auto, mis selle nimi oli ... Žiguli või midagi [naerab], mis ta siis lõpuks Moskvast kätte sai. No ta sellega sõitis ja andis teistele ka sõita ja-ja siis ta sai teise veel. Nii et need olid kaks suuremat asja, mis läksid läbi, aga no nende eest pidi dollarites maksma ja ikka pidi ootama hulk aega. (N, snd 1935)

Mälestustest selgub, et vahendufirmade kaudu saadetud pakid jõudsid tavaliselt kohale, hiljem hakati saatma pakke pigem tavalise postiteenusega. Äride kaudu saatmist pidasid informandid küll kalliks, aga kuna Nõukogude Eestis valitses puudus, siis tehti seda ikkagi. Nõukogude Liidu rahandusministeerium lõikas pakide pealt kasu, kuna oli kehtestatud tollimaks. See tuli maksta saatjal konverteeritava väärtuses ja oli väga suur (Misiunas et al. 1993: 171).

Veel üks võimalus pakke saatmiseks oli mõne teise riigi kaudu. Näiteks lepit Rootsis elava eestlasega kokku, mida pakki panna, ja Ameerikas või Kanadas elav eestlane kompenseeris paki koostamise ja saatmise kulu Rootsis elavale saatjale. Juhtus ka, et mõni informant saatis kõigepealt paki oma sugulastele Rootsi ja sealt saadeti see omakorda Nõukogude Eestisse.

Nii pea kui olid need esimesed kirjad tulnud, 1955/56, hakkasime pakke saatma. Pakid läksid nii isale kui Tallinna sugulastele. Täitsa alguses, sai saata vaid toidupakke. Ei mäletagi enam, mis teed või firma kaudu need teele läksid, aga kohale jõudsid. Peaaegu kohe, peale neid toidupakke, saime ka teele panna esimesed riide ja jalanõude pakid. Tean, et kaua aastaid oli kõige kergem saata selliseid riidepakke Rootsi kaudu. (N, snd 1935, KV 1232:221)

Ühel eravestlusel Rootsi eestlasega (M, snd 1936)³, kes samuti sõja ajal Eestist põgenes, uurisin, miks peeti Rootsi kaudu paki saatmist lihtsamaks ja paremaks. Peamise põhjusena tõi ta välja, et sealt oli palju odavam saata.

[3] Vestlus leidis aset 19. aprillil 2015. Mitmes kirjavastuses mainiti Rootsi kaudu pakke saatmist, kuid küsimuslehe täitjale ei olnud võimalik selle kohta täpsustavaid küsimusi esitada.

Pakke saadeti ka tavapostiga. Nõukogude Liidu välisministeeriumi juhised tollieeskirjade kohta annavad detailse ülevaate, mida üldse tohtis postiga NLi saata ja mida mitte. 1974. aasta tollieeskirjade juhendis⁴ on ära märgitud ka lubatud kogused. Lubatud esemete nimekiri on väga mitmekesine: toiduained, riided, olmetarbed, mänguasjad, trükised, käsikirjad jne.

Asjade hulka, mida ei tohtinud NLi tollijuhiste järgi⁵ postiga saata, kuulusid näiteks sõjarelvad, narkootilised ained, pornograafilise iseloomuga tooted, Nõukogude Liitu majanduslikult ja poliitiliselt kahjustava iseloomuga asjad, aga ka teatud toiduained, ravimid, vitamiinid jne. Nimekirjad olid olemas vahendusfirmade kontorites. Paki sisu kontrolliti üldjuhul enne, kui see välja saadeti.

Oo jaa, seal oli no nimekiri oli olemas, mida võis saata ja need kontrolliti siin kõik järgi, mida sa pakki panid. Läksid sinna office 'isse [vahendusfirmasse] ja nemad kontrollisid kõik järgi, mida sinna panid ja seal see panid siis paki kinni ja siis saatsid nõnda. (M, snd 1927)

Intervjuudest ja korrespondentide vastustest tuleb välja, et peamised asjad, mida Nõukogude Eestis sooviti, olid toit, riietusesemed, kangad ja ravimid. Kui küsisin täpsustava küsimuse, siis vastasid informandid, et saadeti seda, millest parasjagu puudus oli. Vajadustest saadi teada põhiliselt kirja teel.

Ühest küljest sõltus see, mida pakki tohtis panna, NLi eeskirjadest. Teisest küljest määras pakside sisu ka kodumaalt saabunud soovide nimekiri. Väga ilmekalt tuleb taoline soovide esitamine Eestist välja Ingrid Polikarpuse⁶ mälestusraamatus „Ingrid. Kirjad emale Ameerikast: mälestused, kirjad, väljavõtted päevikust“ (Velliste 2009). Ingrid Polikarpus kirjutab täpselt lahti, mida tema saadetud pakk sisaldas (pidevalt saadeti jalanõusid, prille, vitamiine) ja ta palus kogu aeg emal kirju-

[4] Lubatavad kaubad olid: meditsiinitermomeeter, prilliklaasid, prillid ja prillitarvikud, proteesid, kirurgilised korsetid, kuuldeaparaadid (1 tk); käsitööriistad (1 tk); fototarbed ja -materjalid, v.a ilmutatud või ilmutamata fotofilm (1 tk); kohv, kakao, sigur (2 kg) tee (200 g), vürtsid, maitseained (100 g), tubakas (1 kg), üleriided, kleidid (1 tk igat), pluusid, särgid (1 tk igat), pesu (3 kpl), voodipesu, laudlinad (2 kpl igat), sokid, sukad (6 paari), peakatted (1 tk igat), kardinad, eesriided (3 kpl igat), kindad (1 paar), portfellid, naiste käekotid (1 tk igat), muu galanteriikaup (2 tk igat), jalanõud (2 paari), toidunõud (5 kg), parfümeeria, kosmeetika (500 g või 1 kpl), seep, pesemisvahendid (2 kg), majapidamis- ja olmetarbed (1 tk igat), trükiteosed, käsikirjad (1 eksemplar), graafikakaardid jne (1 eksemplar igat, kuid mitte üle 10 tk), grammofoniplaadid (12 tk), muusikariistad (1 tk), spordi- ja jahitarbed, v.a relvad (1 tk), laste mängud, mänguasjad ja kuusehõõrded (1 tk igat), kantselitarbed (1 tk igat), pliiatsid, suled (5 tk või 1 kpl), väärisehõõrded paki kaalu piires, plastikust tooteid (0,5 kg). (ERA.R-1970.3.17, lk 27–29)

[5] Keelatud kaubad olid: sõjarelvad, oopium, hašiš ja nende tarvikud, pornograafilise iseloomuga tooted, sobimatu ja kõlvatu loomuga tooted, Nõukogude Liitu majanduslikult ja poliitiliselt kahjustavad tooted (nt trükised, negatiivid, filmid, joonistused, klišeed jne), militaarse iseloomuga mänguasjad, NSV Liidu loterii, obligatsioonid ja valuuta, margid ja margikollektsioonid; seemned, istikud, loomne tooraine, alkohol, kiiresti riknevad toiduained, klaasist anumad tooted/joogid, konservid, oad, herned, mooniseemned jms, mida saab külvata; ravimid, vitamiinid, näts, kasutatud pesu, rõivad, jalanõud; mõõdukangad ja -kile, igasugune lõng, fotoaparaat, kellad, raadio, televiisor ja nende osad, kinofilmi lint; magnetofonilint; magnetilised käevõrud (ERA.R-1970.3.17, lk 33).

[6] Ingrid Polikarpus (1922–1993) oli pärit Viljandist, arsti ja omavalitsustegelase Eduard Sibula ja ooperilaulja Lucie Sibula perest. 1944. aasta septembris põgenes Ingrid koos lapsega kodumaalt Saksamaale ning 1951. aastal siirdus perega USA-sse Lakewoodi.

tada, kui midagi tarvis on. Samuti saab sealt aimu, kui palju pidid väliseestlased mõnikord pingutama, et pakide saatmine majanduslikult võimalik oleks. Pakke pandi läbimõeldult kokku mitu nädalat ja nende saatmine maksis tihti umbes nädala palga.

3. veebruari 1976. aasta tollieeskirjade juhiste täienduses rahvusvaheliste posti-saadetiste läbivaatamise kohta, on punktis nr 6 kirjas, et ühel isikul või tema perel lubatakse saada mitte rohkem kui üks kinkepakk kvatalis (ERA.R-1970.3.17, lk 22). Seega tohtis üks pere saada välismaalt pakki mitte rohkem kui neli korda aastas. Nii et seda enam tuli hoolikalt läbi mõelda, mida pakki panna.

Infot selle kohta, kas ja mida võiks saata, vahetasid väliseestlased ka omavahel. Samuti avaldasid väliseesti ajalehed artikleid olukorra kohta Nõukogude Eestis. Näiteks kirjutatakse Toronto eesti ajalehes Vaba Eestlane, et Nõukogude Eestis valitseb kaubapuudus. Nappus on lihast ja köögiviljatoodetest, samuti tekstiilitoodetest (eriti villasest kangast ja sitsist) ning jalanõudest (Vaba Eestlane, 06.01.1960, lk 3).

Otseselt nad väga ei ütelnud, millest neil puudus on, aga vat ma kuulsin ju teiste inimeste käest ja ajalehed ja need kõik ütlesid ju. Isegi atlase ma saatsin sinna eraldi, sest nad tahtsid teada saada, kus Vancouver asub. (N, snd 1935)

Teatud laiatarbekaupu oli Nõukogude Liidus tavainimesel raske või peaaegu võimatu kätte saada. Mingi tooteliigi kadumine oli Nõukogude Liidus tüüpiline, nii et iial ei võinud teada, mida poes homme või ülehomme saada oli. Samuti puudus kauplustes valikuvõimalus (vt ka Vahtre 2005; Piiri 2006; Ruusmann 2006).

ENSV välisministeeriumi tollieeskirjade järgi oli lubatud Nõukogude Liitu saata toiduainetest kakaod, kohvi, teed ja sigurit. Mitmed informandid on toiduainetest kõige rohkem esile toonud suhkrut, jahu ja kohvi, kuid väga üksikasjaliselt nad toiduainete loetelul ei peatunud. Suhkru ja jahu näol on tegemist selliste toiduainetega, mida on mõneti ebasoodus saata – neid tarbitakse igapäevaselt palju ja need on kaalult rasked. Allikatest ei tule välja, kas neid tooted saadeti tellimise peale või mitte. Sellega kerkib esile küsimus, milline oli Kodu-Eesti kuvand väliseestlastele. Ühest küljest võib see peegeldada lääne arusaama kodumaal valitsevast viletsusest, teisest küljest aga siirast soovi saata ükskõik mida, mis tundus mõistlik. Intervjuudes tuleb välja, et saadeti ka kaup, mida kodumaalt ei küsitud või ei tihatud küsida.

Vahest saadeti natuke toitu ja jahu ja suhkurt ja võib-olla siidisukki ja siidirätikuid. Võib-olla suuremaid asju ka. Aga alati oli tunne, et proovime sellega, ei tea, kas läheb kätte. Lahustuv kohvi 1960ndatel. Isegi siin oli see midagi uut. (N, snd 1935)

Lisaks toidule saadeti Nõukogude Eestisse riideid ja jalanõusid. Informantide sõnul oli keelatud saata Nõukogude Liitu kasutatud kaup. Põhjuseks on väliseestlased toonud seda, et Nõukogude Liit ei vajanud väliseestlaste abi ja see oleks olnud mõnes mõttes nagu humanitaarabi, mis ei sobinud riigi ametliku progressiideoloogia retoorikaga.⁷

[7] Suuline eravestlus New Yorgis elava väliseestlasega 2012. aasta aprillis (N, snd 1931)

Alati ei tulnud kohale ka kõik. Väike risk oli. Mitte midagi ei tohtinud pruugitud saata. Pidi olema täitsa tuliüued, muidu toll ei lasknud läbi. (M, snd 1941)

Informantide sõnul olid mõned kaubad rohkem hinnas kui teised. Lisaks sugulaste vajadustele saadeti ka asju, millega nad said kaubelda. Näiteks nimetas üks informant nailonsukki ja sukkpükse, mis läänes 1970. aastatel populaarseks muutusid.

[---] ja siis see aeg, kui oli see polüester ja niisugused riided tulid moodi, siis meeste särke, valgeid särke oli palju sellest materjalist ja me saatsime neid ja siidsukke, nailonsukke. Need olid päris hinnas, sest ma mõtlen neid sai vahetada, nende eest sai midagi muud seal, kui sa ise ei kandnud neid. [---] Ja muidugi sukki ja pükssukki ja kui ma oma ristiemale saatsin need pükssukad, siis ta ütles, et ma ei saa neid jalga, et kuidas teie neid kannate. (N, snd 1935)

Enamik uuenduslikke asju jõudis Nõukogude Liidus tootmisse teatava ajalõtkuga ja sageli oli lõpptulemuseks läänes valmistatud märksa viletsam kvaliteet. Seetõttu leidsid just sellised asjad nagu nailonsukad, küpsetuspulber, lahustuv kohv oma koha kodumaale saadetavates pakkides.

Saadetised ja toll

Vaatamata konkreetsetele lubatud ja keelatud asjade nimekirjadele sooviti võimalikult palju saata asju, mida lähedastel realselt vaja läks. Seetõttu tuli vahepeal kasutada ka kavalust.

Väga levinud artikkel pakkide sisuvalikus oli kangas. Nagu selgub, soovisid paljud kodueestlased, et sugulased saadaksid neile just materjali, millest vastavalt vajadusele üht-teist õmmelda. Nõukogude Eestis polnud lihtsalt eriti kangavalikut ja paremast materjalist ning moodsama mustriaga kangaid oli raske saada. Samuti oli valmisriiete saatmine riskantne, kuna puudus nende proovimise võimalus.

[---] kellelgi sugulasel oli vaja saada valget kangast, et oli vaja leerikleiti teha, sest valget riidet ei olnud kusaigil saada ja ma mäletan, et me saatsime suure kanga [---] päris palju riidet, ja see tuli kätte ka. [---] Meil oli üks väga tore äri, üks juudi äri ja kui sa kangaid ostsid, siis ta mõõtis ikka natukene juurde, sest ta teadis, ta oli suur kommunistide vastane, et abiks läheb see. Kõik eestlased käisid sealt ostmas, et ta oli väga kena selle koha pealt. (N, snd 1935)

Pakke saatsime vennale. Midagi kaduma ei läinud. Vahest oli riidekangast tükk ära lõigatud. [---] Vend saatis kodumaalt mõned pakid – käpikute, sallide, linikute jm. (N, snd 1925, KV 1233:42)

Kuigi kangast saadeti Nõukogude Eestisse ja see jõudis ka kohale, polnud tegelikkuses tollieeskirjade järgi lubatud meetrikangast saata. Intervjuust tuleb välja, et oli juhuseid, kus riidekangast oli tükk ära lõigatud. See näitab, et pakkide läbivaatamine tollis siiski toimus, kuid ilmselt ikkagi eeskirju väga täpselt ei jälgitud.

Tollitöötajate omavolist ja reeglitevastasest tegevusest räägib ka näide, mis kirjeldab asjade ümbervahetamist pakkides. Eeskirjade järgi ei tohtinud kasutatud riideid Nõukogude Liitu saata, ometi leidis üks pakisaaja kasti avades sealt mustad ja vanad riided.

Vahest kui need pakid Eestisse jõudsid, siis mõned postimehed sortisid ära [...] ja ma tean, et kui mina läksin siis lõpuks Eestisse, siis sugulane ütles, et ta imestas, et ema olevat saatnud hästi vanu riideid. Isegi haisesid mõned, higi hais. Ja ma ütlesin, et ei, et ema kas ostis uued või lasi ära puhastada, et ema iialgi ei oleks saatnud higiseid riideid. Siis me saime aru, et keegi oli omale võtnud, postkontori tööline või niimoodi. (N, snd 1940)

Keelatud kaupade saatmisel üritati keelust tihti mööda hiilida. Näiteks oli keelatud lõnga saatmine, kuid siingi leiti lahendus kududes või heegeldades lõngast mingi kergesti ülesharutatav ese. Sama tehti ka kangaga, traageldades selle näiteks seelikuks.

Mäletan, et riidepakis kantud riideid saates pidid need olema desinfitseeritud ja varustatud vastava tõendiga. Lõnga saates tuli see heegeldada – kududa näiteks salliks, et saaja selle üles harutaks ja oma soovi järgi midagi kooks. Pakid jõudsid tavaliselt kohale; mäletan üht, mis tuli tagasi ja mille pidin postist välja ostma. (N, snd 1931, KV 1232:64–65)⁸

Üks asi on pakkide omavoliline avamine, teine sanktsioneeritud tsenseerimine. Tollieeskirjades on nimetatud esemeid, mida ei tohtinud Nõukogude Liitu saata – nende hulka kuulusid näiteks raamatud, mille Nõukogude Liidu Glavlit⁹ oli mingil põhjusel ära keelanud. Välismaine kirjandus polnud geograafiline ega keeleline, vaid poliitiline mõiste (Veskimägi 1996: 269).

Glavlitiga tegi tihedat koostööd KGB, kes jälgis, millised trükised on välismaal välja antud. Tsensuur varustas julgeolekut keelatud raamatute ja grammofoniplaatide nimekirjadega, mille olid koostanud Glavliti eksperdid. Väliseesti autoritest olid keelatud nt Bernhard Kangro, Gert Helbemäe, Raimond Kolk, Jaan Kuusk, Helmi Mäelo, Andrus Saareste jt (Reisch 2013: 35).

Raamatud, mis olid tsensuuri läbinud, said sisse templi. Keelatud raamatule löödi sisse kuusnurkne tempel ja kui raamat oli „eriti keelatud“, siis sai see kaks templit. Need raamatud olid raamatukogus eriosakonnas ja tavainimeseni ei jõudnudki (Veskimägi 1996: 270). Konfiskeeritud raamatud jäeti esialgu kuueks kuuks hoiule ja anti siis KGB-le hävitamiseks üle või paigutati raamatukogu eriosakonda (Veskimägi 1996: 285).

Nõukogude Eesti ametivõimud suhtusid pagulastesse ja pagulaskirjandusesse kui ideoloogilisse vaenlasesse, mistõttu teosed konfiskeeriti. 1950. aastate sula-perioodiga seoses võisid pagulased saata Nõukogude Eestisse neutraalsemaid kirjutisi. Hoolimata sellest jõudis pagulaskirjandus Kodu-Eestisse harva. (Raag 2005: 366)

Nii polnudki raamatuid mõtet pakkidesse panna, sest need lihtsalt korjati välja ja adressaatideni tihti ei jõudnudki. Eriti terav oli lugu muidugi „ideoloogiliselt sobimatu“ sisuga või Nõukogude Liidus ebasoosingus oleva autori teostega, olgu need siis eesti- või ingliskeelsed. Järgnevas tsitaadis kirjeldab informant, kelle ema oli kirjanik, kuidas nõukogude ühiskond sekkus eraellu. Piisas üsna vähesest, et

[8] Konkreetselt selle informandi puhul on tegemist siiski Rootsis eestlasega. Mitteformaalsetes vestlustes Kanada ja Ameerika eestlastega on viidatud kavalusele lõnga ja kanga saatmisel. ERMi arhiivis materjale läbi vaadates leidsin vaid selle näite.

[9] Nõukogude Liidu Glavlit (vene keeles Главное управление по охране государственных тайн в печати при СМ СССР) ehk tsensuuri ja riigisaladuste kaitseorgan.

takistada kaht inimest (üks Eestis, teine läänes) jagamast oma suuri saavutusi, isegi kui need tegelikult nõukogude riigikorda ei puudutanud.

Ja muidugi raamatutega oli kõige raskem, kui ema raamatud hakkasid ilmuma, siis ta tahtis muidugi saata oma vennale, sest nad olid juba lapsepõlves rääkinud sellest, et me kirjutame ise oma raamatud. Ja nüüd lõpuks kui emal raamat ilmus, peale kõige selle põgenemise aja ja põgenemise aastate, kui polnud üldse loomisele nagu kirjaniku tunnet või-või võimalust. Siis järsku see oli suur asi, et ta sai siiski toimuda. Ja siis ma tean, et ta saatis neid raamatuid üsna mitu, kuid paljud ei läinud kätte. (N, snd 1935)

Lisaks ei tohtinud saata selliseid lääne ajakirju nagu National Geographic, Time jms, milles võis tihti leiduda kriitilisi artikleid Nõukogude Liidu aadressil või sealse eluolu kohta. Kuna tsensuuril ei olnud aega terveid ajakirju läbi lugeda, oli ilmselt lihtsam need tervikuna ära korjata.

Teistele sõpradele saatsime ajakirju, kuid näiteks National Geographicu numbritest läksid need kõik teel kaotsi, milles oli midagi kriitilist kommunistlike riikide kohta. (N, snd 1920, KV 1233:260)

Intervjuudes mainitakse olulise artiklina veel arstirohtude saatmist, kuna Eestis polnud mitmeid läänes levinud ravimeid saada. Väliseesti ajalehe Vaba Eestlane 1960. aasta 6. jaanuari numbris pakub firma The Chemist Shop, et pakkidega on võimalik saata Eestisse (retsepti)ravimeid ja vitamiine (Vaba Eestlane, 6.01.1960, lk 7). 1974. aasta tollieeskirjade järgi ei olnud rohtude, vitamiinide jms saatmine lubatud.

Siis aga lõpuks tal oli neid hädasid palju ja tal oli arstirohtusid vaja. [...] No pakid olid nii palju, et saatsime põhiliselt riideid, arstirohtusid. Ja midagi rohkem ei olnudki. A siis Nõukogude Liit tegi uued seadused, et meie rohud on paremad kui lääne rohud ja neid enam ei tohi saata. Ja siis keelati arstirohu saatmine ja vanaisa suri üsna ruttu peale seda. Nii, et rohud hoidsid ta elus. (M, snd 1941)

Vaatamata raskustele pakisaatmine ikkagi toimis ning sellest oli kodueestlastele üksjagu abi nii otsese majandusabina kui ka välis- ja kodueestlaste kokkukuuluvustunde mõttes.

Pakid Nõukogude Eestist

Pakkide saatmine ei olnud ainult ühepoolne. Ka kodueestlased saatsid pakke läände, kuid erinevalt väliseestlaste saadetud pakkidest ei olnud need abipakid. See, mida tohtis Nõukogude Liidust välja saata, oli samuti reglementeeritud (ERA.R-1970.3.17, lk 30). Suures plaanis olid asjad, mida ei tohtinud Nõukogude Liidust välja saata, samad, mida ei tohtinud sinna saata.

Kodu-Eestist saadetud pakid olid peamiselt tänutäheks. Pakkidesse pandud esemed viitavad sellele, et ei saadetud asju, mida väliseestlastel vaja oli, vaid pigem midagi, mis meenutas kodumaad. Pakid sisaldasid enamasti eesti käsitööd, näiteks

rahvariideid, linikuid, väiksemad vaipu, suveniiresemeid, Eestit puudutavad trükiseid jne.

Vanemate käest saabus pakk 1960. a algusaastail. Sisaldas ema poolt kootud imepehmeid labakindaid tütrele, minu poolt koolis valmistatud laudlinake, väike eesti kapp, vasest küünlajalg, mehele piip. Täditütar saatis mulle oma Karja rahvariided, tahtes vastu talve-mantli riiet. Mehe tädi saatis tütrele Mustjala rahvariided ja merevaigust ehteid kogu perele. (N, snd 1922, KV 1233:231)

Kaup, mida kodueestlased said üldse postiga saata, sõltus tegelikult väga palju sellest, mida parasjagu saada oli. Käsitööd oli tihti võimalik ise teha ja väliseestlased hindasid eestipärast käsitööd kõrgelt, sest see oli seotud nende päritoluga. Vancouveris välitöödel nägin mitmete väliseestlaste kodus seinal eesti käsitööd, näiteks nahakunsti, tikitud pilte ja graafikat. Kodumaalt saadeti ka ajakirju ja raamatuid.

Sealsed sõbrad püüdsid vastutasuks meile saata seal ilmunud kirjandust, mõned romaanid ja ajakiri Eesti Loodus (1975–89) jne. Kuid ka paar kaunist kangastel kootud linikut saime Eesti fotovarustuse eest tänutäheks. (N, snd 1920, KV 1233:260)

Küsisin informantide käest, kas neile saadeti Kodu-Eestist sellist materjali, mis oli seotud nõukogude propagandaga. Üldiselt selliseid asju ei saadatud, kuid oli juhuseid, kus läkitati teoseid, mis näitasid nõukogude elu ja inimesi pigem positiivses toonis (nt pildiraamatuid). Korrespondendi vastustes on näide, et leidis ka propaganda maiguga saadetisi. Paraku pole selge, millistel kaalutlustel sugulased sellist kirjandust pakki panid. Omaette teemaks oli ajalehe Kodumaa saabumine postkasti. See oli Tallinnas ilmuv nädalaleht, mida anti välja koostöös VEKSA-ga¹⁰ ja mida NL kasutas väliseestlastele propaganda tegemiseks. Seda ei saanud ei kodueestlastest sugulased-sõbrad ega tellinud väliseestlased. Ometi leht tuli.

Kodumaalt tuli vahetevahel raamatuid, mida sugulased saatsid. Kui need olid kirjutatud peale 1944-ndat aastat, siis nende lugemine olenes väga raamatu teemast. Kui oli juures sotsialistlik maik, jäi lugemata. Ainuke kodumaal väljaantud ajaleht, mis meieni jõudis, kandis ka vist „Kodumaa“ nime. Ei teadnud kunagi, kust see tuli või kes selle saatis, ainult mäletan, et selle sisu oli puhas propaganda ja nii ei võetud seda kunagi tõsiselt. (N, snd 1935, KV 1232:217)

Toidu saatmine ei olnud väga levinud, kuid seda siiski tehti. Läände ei olnud vaja saata igapäevaseid toiduaineid, sest seal oli kõike igapäevakaubanduses saada. Toiduainete puhul võis saata iga toodet kuni 2 kg. Keelatud oli saata naturaalselt kohvi ja teed, musta kalamarja, kuivatatud seeni, vürtse ja musta pipart. (ERA.R 1970.3.17, lk 30) Küll aga saadeti, kui võimalus tekkis, põhiliselt eestipärast toitu, mis oli lubatud.

Ma sain isegi [poja] [---] ristiisalt kaks pakki Eestist sel [nõukogude] ajal. Seal olid konserveid sees, eriti see suitsupekki oli. Esimene kord suitsupekk läks läbi, teine kord võeti ära. [---]

[10] VEKSA – Väliseestlastega Kultuurisidemete Arendamise Ühing. VEKSA loodi 1960. aastal ja selle ametlik eesmärk oli arendada suhtlemist väliseestlastest kultuuritegelastega. Kuna VEKSA oli Nõukogude Liidu valitsuse ohjatud organisatsioon, siis suhtusid väliseestlased üldiselt sellesse juba eos umbusuga (vt nt Jürjo 1996).

aga kilud olid nii armetud, et neid ei saanud süüa. Ainult pisikesed niisad pea otsas olemas. Aga mis oli väga hea, oli skumbria karbikene. (N, snd 1918)

Lõpetuseks

Pagulased ei saanud oma materiaalsel, sotsiaalsel ega emotsionaalsel võrgustikku endaga uuele asukohamaale kaasa võtta. Seda hakkasid välismaal elades asendama kontaktid kodumaaga. Seetõttu otsisid ka 1944. aasta põgenikud vaatamata mitmetele ratsionaalsetele ja ebaratsionaalsetele hirmudele ikka võimalusi kodumaaga suhtlemiseks. Külma sõja perioodil oli suhtlemine Kodu- ja Välis-Eesti vahel poliitiseeritud ja informantide jaoks peegeldas nõukogude aeg paljuski kontrolli ja hirmu. Kirjavahetuse ja pakide saamisega tekkis oluline kontakt kahe kogukonna vahel.

Kirjavahetust alustati vahetult pärast sõda kartlikult, sest pagulased kartsid nii enda kui kodumaal olevate lähedaste elu pärast. Nad ei teadnud, kuidas sugulas- tega kontakti pidamine võib mõjutada perekonna olukorda Nõukogude Eestis. Kirjavahetus muutus aktiivsemaks pärast Stalini surma, kui Nõukogude Liidus toimusid poliitilised muutused. Kirjade sisu keskendus peamiselt perekonnaga seonduvale, tööle ja igapäevavaraskustele. Välditi kirjutamist ühiskondlikel ja poliitilistel teemadel.

Kirjavahetusega samal ajal alustati (abi)pakide saatmist, kuna kirjadest selgus, et Nõukogude Eestis valitses igapäevakaupade puudus ehk defitsiit. Ühest küljest sõltus pakide sisu suuresti sellest, mida tohtis või mida ei tohtinud Nõukogude Liitu saata. Alguses saadeti pakke peamiselt vahendusfirmade ja hiljem tavalise postiteenuse kaudu. Vahendusfirmade kaudu pakide saatmist peeti heaks, kuna selle kanali kaudu jõudsid pakid enamasti kohale. Vahendusfirmades olid nimekirjad lubatud ja keelatud esemetest ning kogustest. Teisest küljest sõltus pakide sisu sellest, millest parasjagu kodumaal puudus oli ja mida kodueestlased ise soovisid. Sellisteks artikliteks olid mõned toiduained (nt suhkur, kohv, piimapulber), kangas, riided ja jalanõud. Lisaks enda tarbeks kasutatavatele esemetele saadeti asju, mida kodueestlased said teistega vahetada. Keelatud asjade seas olid nt trükised, mis võisid Nõukogude Liitu poliitiliselt ja majanduslikult kahjustada. Ühtlasi ei tohtinud saata kasutatud rõivaid ega jalanõusid. Siiski üritati vahel saata asju, mis ei olnud otseselt lubatud, proovides, kas need lähevad läbi või mitte.

Publitseerimata allikad

2012. aasta suvel Kanadas Vancouveris tehtud 9 intervjuud (autori valduses).
ERMi Korrespondentide Arhiiv: KV 1011, KV 1232, KV 1233.
Eesti Riigiarhiiv: ERA.R-1970.3.17.

Publitseeritud allikad

Vaba Eestlane 9.11.1957, Toronto.
Vaba Eestlane 6.01.1960, Toronto.
Vaba Eestlane 16.01.1960, Toronto.
Vaba Eestlane 12.10.1973, Toronto.
Vaba Eestlane 19.10.1973, Toronto.
Eesti Post 29.04.1949, Geislingen.
Vaba Eesti Sõna 18.06.1964, New York.
Vaba Eesti Sõna 24.11.1966, New York.

Kirjandus

- Aaresild, Ann 2015. Suhtlemine läbi raudse eesriide. 1944. aasta pagulaste kontaktid kodumaaga Ameerika ja Kanada eestlaste näitel. Magistritöö, Tartu Ülikool.
- Annuk, Eve 2003. Totalitarismi ja/või kolonialismi pained: miks ja kuidas uurida nõukogude aega? – *Võim ja kultuur*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 13–39.
- Axel, Brian Keith 2002. *From the Margins: Historical Anthropology and Its Futures*. Duke University Press.
- Axtell, James 1979. Ethnohistory: An Historian's Viewpoint. – *Ethnohistory* 26 (1): 1–13.
- Fenske, Michaela 2007. Micro, Macro, Agency: Historical Ethnography as Cultural Anthropology Practice. – *Journal of Folklore Research* 44 (1): 67–99.
- Jürjo, Indrek 1996. *Pagulased ja Nõukogude Eesti. Vaateid KGB, EKP ja VEKSA arhiividokumentide põhjal*. Tallinn: Umara.
- Kumer-Haukanõmm, Kaja 2006. Eestlaste Teisest maailmasõjast tingitud põgenemine läände. – *Suur põgenemine 1944: Eestlaste lahkumine läände ja selle mõjud*. Tartu: Välis-Eesti Uuringute Keskus, 13–38.
- Lotman, Piret 1991. Raamatukogu roll sõjajärgses nõukogude Eestis. – Piret Lotman (koost), Hans Jürman (toim). *Tsensor Eesti Raamatukogus*. Uurimusi Eesti raamatukogunduse ajaloost 3. Eesti Rahvusraamatukogu toimetised. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu, 87–33.
- Misiunas, Romuald J. et al. 1993. *Balti riigid: sõlтеаastad 1940–1990*. Tallinn: Koolibri.
- Piiri, Reet 2006. See varumise harjumus – toidukultuurist Nõukogude Eestis. – *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat* 49. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 50–90.
- Raag, Raimo 2005. Eestlased paguluses. – Tõnu Tannberg, Ago Pajur (koost). *Eesti ajalugu VI*. Tartu: Ilmamaa.
- Rahi-Tamm, Aigi 2007. *Deportations in Estonia, 1941–1951. Soviet Deportations in Estonia: Impact And Legacy*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Reisch, Alfred A. 2013. *Hot Books in the Cold War: The CIA-Funded Secret Western Book Distribution Program Behind the Iron Curtain*. Budapest, New York: Central European University Press.
- Ruusmann, Reet 2006. Defitsiit kui osa nõukogudeaegsest argielust Eesti ENSV-s. – *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat* 49. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 125–156.
- Sturtevant, William C. 1966. Anthropology, History, and Ethnohistory. – *Ethnohistory* 13 (1/2): 1–51.
- Tannberg, Tõnu 2004. 1953. aasta amnestia: Kas ainult sulide ja varaste vabastamine. – *Tuna* 3: 37–51.

- Vahtre, Lauri 2005. Sulaaeg. Stagnatsioon ja venestuskampaania. – Tõnu Tannberg, Ago Pajur (koost). *Eesti ajalugu* VI. Tartu: Ilmamaa, 303–319.
- Velliste, Anne 2009. *Ingrid. Kirjad emale Ameerikast*. Tallinn: Varrak.
- Veskimägi, Kaljo-Olev 1996. *Nõukogude unelaadne elu. Tsensuur Eesti NSV-s ja tema peremehed*. Tallinn: K.-O. Veskimägi.

Ann Aaresild on Harjumaa Muuseumi peavarahoidja. Ta on õppinud Tartu Ülikoolis ajalugu ja etnoloogiat, lõpetades 2015. aastal magistriõppe etnoloogia erialal. Tema peamised uurimisteemad on 1944. aasta sõjapõgenikud, väliseestlus, migratsioon Nõukogude Eestisse ja Harjumaa kaasaegne väiketootmine.

Summary: Letters and parcels sent to Soviet Estonia. From first contacts to regular correspondence

Ann Aaresild

In the Cold War period, interaction between Estonians and the diaspora in exile was politicized. For Estonian refugees, Soviet era was bound up in control and fears. The émigré populations in the West enjoyed diverse human rights, but when interacting with relatives through the Iron Curtain, they inevitably experienced the dark side of a totalitarian state – shortages of goods, censorship and tampering, and restrictions.

The purpose of this article was to analyze the contacts between the war refugees who left Estonia in 1944 and settled in the West, and their homeland. I deal with two topics in particular: correspondence and delivery of parcels to Soviet Estonia.

The theoretical underpinning of the article was the historical anthropology method, which combines retrospective sources with documentary sources characteristic of the period. The retrospective sources used are biographical thematic interviews collected as the outcome of field work conducted in Vancouver; Canada in 2012. The interviews cover the topics that are in the focus of this article. In addition, I use materials from the Estonian National Museum's manuscript archive: thematic biographical interviews concerning Estonians' flight and adjustment to new life in Canada and the US, found in the Ethnographic Archive, and the responses found in the Correspondent Response Archive, also dealing with fleeing Estonia and adapting to a life in a new country, and the topic of Estonians in exile from 1955 to 2000 as well as travel by émigré Estonians to the Estonian Soviet Socialist Republic. To establish the historical and political context, I use documentary sources – Soviet customs regulations obtained from the Estonian State Archive and émigré Estonian newspapers in the Estonian National Library's digital archive.

In the article, I analyze the contacts through the letter and parcel sending channel. In the case of the correspondence topic, I was looking for an answer to the question: when did letters begin to be sent and why just then in particular, what was the

content of the letters and what had to be kept in mind when sending letters? I dealt with these topics by analyzing the National Museum correspondents' responses and interviews.

Correspondence immediately after the war resumed in tentative fashion as émigrés were afraid for their own lives and those of their relatives back home. They did not know how resuming communication would affect the situation family members faced under the Soviet regime. Correspondence became more active after Stalin's death and the resulting political changes. The content of the letters focused mainly on aspects related to family, work and the difficulties of everyday life. People avoided writing on social and political topics.

Simultaneously with the letters, people started sending parcels as the letters indicated that the Soviet Union was experiencing shortages (deficits) of staple goods. On the topic of parcels, I sought answers to the following questions: why did people start mailing parcels, what channels were used to send the parcels, what was allowed and what was prohibited, and what was actually sent? To do this, I analyzed the interviews and correspondents' responses thematically. I used documentary sources as auxiliary support. For instance, Soviet customs regulations, which listed both allowed and prohibited goods, and émigré Estonian newspapers, which had advertisements by parcel delivery broker companies.

On one hand, the content of packages depended largely on what could and could not be sent to the USSR: In the beginning, parcels were sent mainly through brokers, and later through the postal service. Going through a broker was considered a good option as most parcels arrived at their destination when this channel was used. The parcel delivery brokers had lists of the goods that were allowed and prohibited and allowed quantities. On the other hand, the content of the parcels depended on what items were in short supply in Estonia and what the Estonians desired. Such articles included various foodstuffs (sugar, coffee, powdered milk), cloth, clothing and footwear. Besides items meant for home use, parcels also contained goods that the Estonians could trade or sell. Prohibited items included printed matter perceived as harming the Soviet Union politically and economically. Neither could used clothing or footwear be sent. For a time, people tried to send articles that were not on the approved list, just to see if it would go through.

This article explores a key facet in research into émigré culture – people's interpersonal contacts. Refugees can never carry the entire material, social or emotional network with them. During their time abroad, it begins to be supplanted by contacts with the homeland. This was the reason that the refugees of 1944, despite many rational and irrational fears, began looking for opportunities for re-opening communication with the homeland.

Резюме: Письма и посылки в Советскую Эстонию. От первых контактов до формирования постоянного общения

Анн Ааресилд

В период холодной войны общение между проживавшими в Эстонии эстонцами и зарубежными эстонцами было политизированным. Для эстонских беженцев советское время во многом отражало контроль и страх. Если обычно зарубежные эстонцы жили в свободном мире, чему сопутствовали различные права человека, то общаясь через железный занавес, они неизбежно должны были сталкиваться с обратной стороной тоталитарного государства, например, дефицитом, прослушиванием и ограничениями.

Цель данной статьи проанализировать контакты эстонских военных беженцев 1944 года с родиной в советский период. Более подробно рассмотрим две темы: переписку и отправление посылок в Советскую Эстонию.

Теоретическим исходным пунктом статьи стал метод исторической антропологии, который комбинирует ретроспективные источники и типичные для периода документальные источники. Используемыми в статье ретроспективными источниками являются собранные в результате экспедиционных работ в Канаде в Ванкувере биографическо-тематические интервью, которые концентрируются на помещенных в фокусе статьи темах. Дополнительно я использую материалы рукописного архива Эстонского национального музея: тематические-биографические интервью о бегстве с родины и привыканию к новому месту поселения с эстонцами из Канады и США из этнографического архива и ответы из архива корреспондентов по той же теме, а также по теме зарубежных эстонцев в 1955–2000 годов и поездки зарубежных эстонцев в Советскую Эстонию. Для создания историческо-политического контекста я использую документальные источники, которыми являются таможенные правила Советского Союза из Государственного архива Эстонии и газеты, издаваемые за пределами Эстонии из электронного архива Эстонской национальной библиотеки.

В статье я анализирую контакты через канал отправления писем и посылок. В случае с темой переписки я ищу ответ на вопрос: когда начали отправлять письма и почему именно тогда, что писали и что следовало иметь в виду при отправлении писем? Эти темы я рассматриваю во время проведения тематическо-критического анализа ответов и интервью корреспондентов ЭНМ.

Переписка началась сразу же после войны с опасением, поскольку беженцы боялись, как за свою жизнь, так и за жизнь оставшихся на родине близких. Не знали, как поддержание контактов с родственниками может повлиять на положение близких в Советской Эстонии. Переписка активизировалась после смерти Сталина, когда в СССР произошли политические перемены. Содержание писем в основном фокусировалось на темах, связанных с семьей, работой и тяготах повседневной жизни. Избегали писать на общественные и политические темы.

Одновременно с перепиской начали отправлять посылки, поскольку из писем выяснилось, что в Советской Эстонии господствовала нехватка повседневных товаров, т.е. дефицит. Рассматривая тему отправления посылок, я ищу ответ на вопросы: почему начали отправлять посылки, какие каналы использовали для отправления посылок, что можно и чего нельзя было отправлять в Советский Союз, что реально отсылали? Для этого и использую тематический анализ как интервью, таки ответов корреспондентов. В качестве поддержки использую документальные источники. Во-первых, таможенные правила СССР, где были представлены списки как разрешенных, так и запрещенных товаров, и во-вторых, зарубежные эстонские газеты, где различные фирмы, занимавшиеся посредничеством отправлений, публиковали объявления о возможностях опрвления посылок.

С одной стороны, содержимое посылок во многом зависело от того, что разрешалось и что запрещалось отсылать в Советский Союз. Вначале посылки отправляли в основном через посреднические фирмы, а позже через обычную почтовую службу. Отправление посылок через посреднические фирмы считали лучше, так как перемещаясь по этому каналу отправления в своем большинстве прибывали на место. У посреднических фирм были списки разрешенных и запрещенных предметов и количеств. С другой стороны, содержимое посылок во многом зависело от того, нехватку чего в настоящий момент испытывали на родине и что хотели получить эстонцы на родине. Такими артикулами были различные продукты питания (напр., сахар, кофе, сухое молоко), ткани, одежда и обувь. Помимо предметов для собственного употребления посылали вещи, которые можно было продать или обменять. Среди запрещенных предметов были напр., печатные издания, которые могли нанести политический и экономический вред Советскому Союзу. Также нельзя было посылать использованную одежду и обувь. Все же иногда пытались отправить вещи, которые непосредственно не были разрешены, но надеялись – может пройдет.

Данная статья открывает важную сторону в исследовании культуры беженцев – личные контакты между людьми. Беженцы никогда не смогут взять с собой целую материальную, социальную или эмоциональную сеть контактов. Заменой этому за границей становятся контакты с родиной. Поэтому беженцы 1944 года несмотря на многие рациональные и нерациональные страхи искали возможности для общения с родиной.